

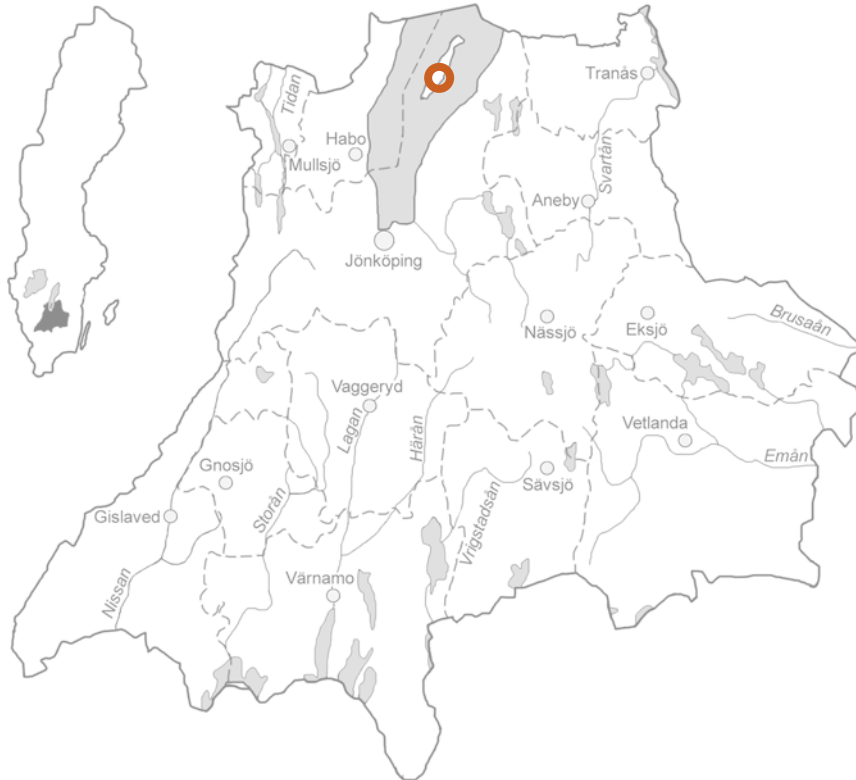
Hög 211 på Södra gravfältet

Arkeologisk undersökning av grav 211 inom Södra gravfältet
L1972:6515 i samband med kurs i arkeologi för amatörer
sommaren 1974, Visingsö socken i Jönköpings kommun,
Jönköpings län

Hög 211 på Södra gravfältet

Arkeologisk undersökning av grav 211 inom Södra gravfältet
L1972:6515 i samband med kurs i arkeologi för amatörer
sommaren 1974, Visingsö socken i Jönköpings kommun,
Jönköpings län

Jönköpings läns museums dnr: 1974-538

Rapport, foto och ritningar: Jan-Erik Tomtlund och Anna Ödeén

Rapportgranskning: Mikael Nordström

Grafisk mall: Anna Stålhammar

Distribution: Digital pdf

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping

Tel: 036-30 18 00

E-post: info@jkpglm.se

www.jkpglm.se

Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY. Villkor finns tillgänglig på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>.

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor, Geografiska Grunddata samt Geodata (FUK) är återgivna enligt tillstånd: Fastighetskartan © Lantmäteriet. Ärende nr MS2007/04833, nr MS2012/03742 samt dnr i2012/1091. Terrängkartan, samt GSD–Översiktskartan: Lantmäteriet (CC0)

ISSN: 1103-4076

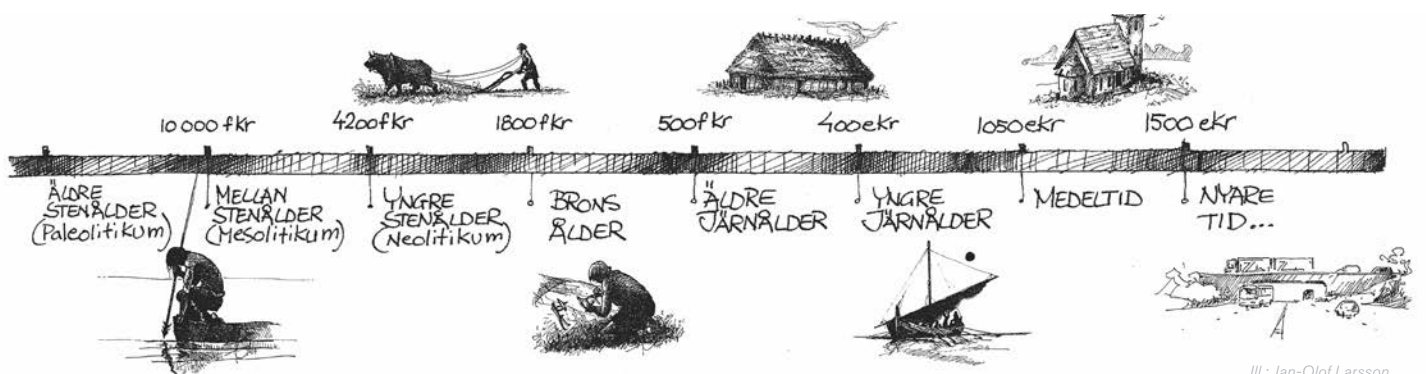
© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2022

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning	7
Topografi	7
Fornlämnings- och kulturmiljö	7
Tidigare undersökningar	9
Resultat	9
Fynd	11
Bronshängena	13
Administrativa uppgifter	16
Referenser	17
Arkiv	17
Kartmaterial	17
Tryckta källor och litteratur	17

Bilagor

Bilaga 1. Ansökan om tillstånd till undersökning	19
Bilaga 2. Anmälan, skadad grav	21
Bilaga 3. Fyndlista från 1974	23
Bilaga 4. Brev från Tomtlund till JLM	25
Bilaga 5. Kursprogram	27

Ill.: Jan-Olof Larsson

Sammanfattning

1973 påträffades en skadad grav efter vägbreddning, på Södra gravfältet L1972:6515, på Visingsö. Nästkommande år genomfördes en undersökning av den skadade graven i samband med en sommarkurs i arkeologi för amatörer. Den aktuella graven har nr 211 på gravfältskartan från 1933. Ansvarig för undersökningen var Jan-Erik Tomtlund.

I den del av graven som inte var skadad kunde en kantkedja ses i övrigt utgjordes gravens fyllning av jord med brandlager och en grop. Vid undersökningen påträffades keramik, brända ben, kol, järnfragment, tre pärlor och två hängen i brons. Ett av hängena har paralleller i fynd från bland annat Birka och hjälper oss att datera graven till vikingatid.

Figur 1. Utdrag ur ekonomiska kartans blad 64E 3fS. Skala 1:10 000. Pilen visar gravens placering.

Inledning

I samband med en sommarkurs i arkeologi för amatörer arrangerad av Visingsö Folkhögskola – Braheskolan undersöktes hög 211 vid Södra gravfältet L1972:6515 på Visingsö. Arbetet genomfördes i juni 1974, grävledare var Jan-Erik Tomtlund och projektet var också ett samarbete med Jönköpings läns museum och Samfundet för Hembygdsvård (bilaga 5). Detta är en sammanställning utifrån befintligt dokumentationsmaterial gjord av Anna Ödeén, antikvarie vid Jönköpings läns museum.

I den ansökan om tillstånd till undersökning och restaurering av högen som landsantikvarie Gunnar Lindqvist sände till Riksantikvarieämbetet i april samma år, är det inte hög 211 utan 217 som han ansöker om tillstånd för (bilaga 1). Däremot är det, i det dokumentationsmaterial som vi har haft tillgång till, genomgående undersökning av hög 211 som nämns. Vid ett besök på platsen i mars 2021, kunde också konstateras att hög 211 var borttagen medan hög 217 fortfarande ligger kvar (figur 13). Dock är även grav 217 skadad, som på kartan från 1933.

Ännu en pusselbit till undersökningens historia kan läsas i ett PM i Jönköpings läns museums arkiv. I det beskrivs hur man året före undersökningen, i juni 1973, upptäckte en skadad hög intill vägkanten på Södra gravfältet på Visingsö (bilaga 2). Vem som har skrivit anmälan går inte att utläsa, det troliga är att det var den som höll i arkeologikursen den sommaren, 1973. När skadan upptäcktes togs keramik, järnfragment, kol och brända ben tillvara på platsen. Det bör alltså vara hög 211 som åsyftas och det var denna upptäckt som föranledde undersökningen av graven året därpå, vilken är aktuell i föreliggande rapport.

Topografi

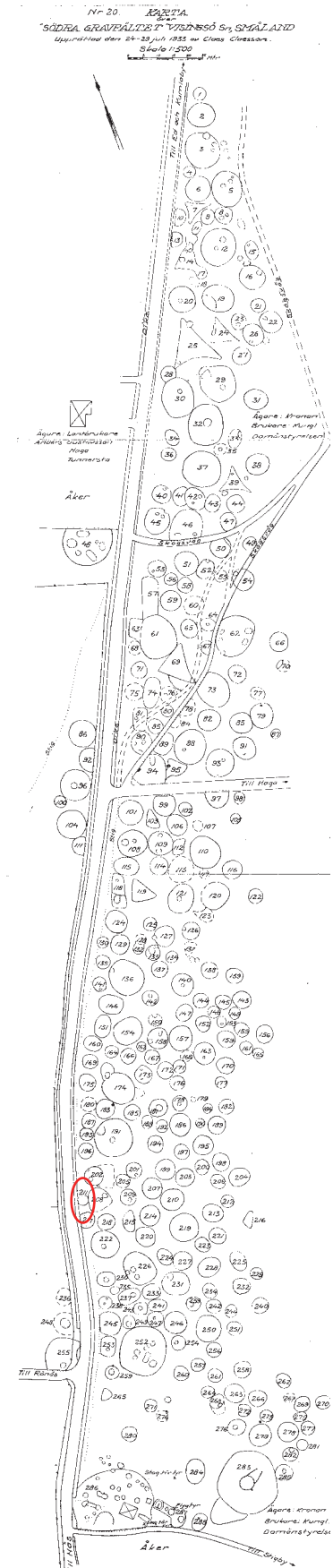
Den aktuella graven låg i ett flackt område intill och öster om öns huvudväg, som till stora delar avgränsar Södra gravfältet västerut. Platsen ligger 110–115 meter över havet. På gravfältet växte gles med björk och ek, undervegetationen var gräs och det betades vid den här tiden.

Jordarten på öns höjdrön utgörs främst av sand och grus. Bergarten består av skiffer och sandsten, den så kallade Visingsö-formationen.

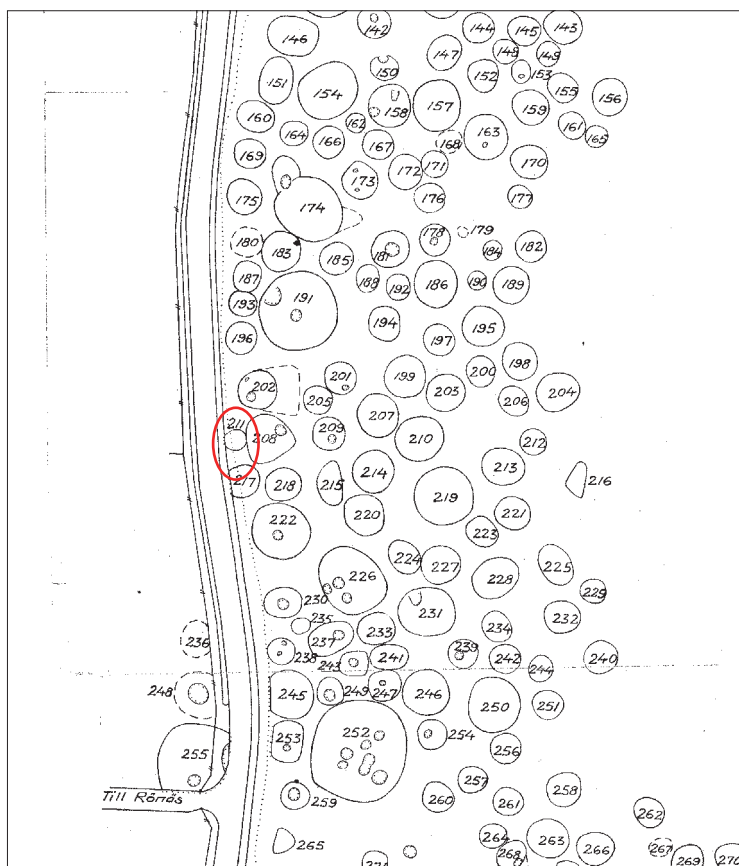
Fornlämnings- och kulturmiljö

Området runt den undersökta graven är mycket rikt på fornlämningar och framförallt rör det sig om förhistoriska gravar. På Södra gravfältet finns 296 gravar registrerade, men det är i realiteten många fler som inte syns ovan mark.

Omkring 100 meter från aktuell grav i sydlig riktning och inom Södra gravfältet ligger en större hög, grav 286, som utifrån sin form och storlek troligen anlades under bronsåldern. Det finns uppgifter

Figur 2. Claessons karta över Södra gravfältet från 1933. Grav 211 är markerad med en röd ring.

Figur 3. Detalj ur Claessons gravfältskarta från 1933. Grav 211 markerad med en röd ring.

om att det i denna har påträffats en hällkista (Sjöborg 1830 s.49). I övrigt består gravfältet av högar, långhögar, stensättningar och treuddar. Detta visar sammanlagt att gravfältet har en kontinuitet från tidig bronsålder och in i romersk järnålder utifrån de gravar som undersökts, men troligen längre om man ser till gravarnas karaktär.

I närområdet finns också ett flertal registrerade gravar och även uppgifter om borttagna sådana (Berg 1885 s.29). Om man drar en cirkel med 500 meters radie från gravfältet finns inom denna yta ytterligare 12 förhistoriska gravar, framförallt högar; L1972:6346 med flera, men också en stensättning, L1972:6264.

Även boplatslämningar finns inom denna radie. Omkring 400 meter söderut har delar av en boplatz undersökts, där anläggningar daterats från neolitikum till bronsålder (Kristensson 2004). Söder om gravfältet har också härda registrerats; L1972:6537, dessa är dock inte undersökta.

I närområdet till det Södra gravfältet finns fyra skärvstenshögar; L1972:5596 med flera. En av dessa har delundersökts och stolphål under skärvstenshögen daterades till bronsålder. Runt skärvstenshögen fanns också härda och gropar varav tre daterades och fick ett tidsspänn från äldre bronsålder till övergången mellan romersk järnålder och folkvandringstid (Borg och Ödeén 2013).

Ännu ett intressant område ligger omkring 700 meter sydväst om gravfältet. På en yta, dock vet vi inte exakt var, har ett depå-

fynd från äldre bronsålder gjorts, L1972:5902. Fyndet som gjordes vid jordbruksarbete under tidigt 1900-tal bestod av en dolk, en avsatsyx och en kantyx, alla i brons (Nordström 2000 s.12).

Dessa gravar, anläggningar och fynd visar på stor aktivitet i närområdet från neolitikum fram till järnålder.

Tidigare undersökningar

På Södra gravfältet har få undersökningar gjorts som vi idag har uppgifter om. Den äldsta, som kanske knappt kan kallas för undersökning utan där det mer handlade om byggandet av en jordkällare, gäller grav 286, bronsåldershögen som nämns ovan och som innehöll en hållkista. Sjöborg beskriver hur man påträffade grova flata stenar som stod lutade mot varandra samt stenar som låg över dessa och därmed bildade ett tak. Vid det tillfället fann man obrända människoben i form av ”skallar” (Sjöborg 1830 s.49). Samtidigt som en intilliggande hög undersöktes gjordes en mindre delundersökning av grav 286. Det var år 1933 i samband med att man skulle anlägga en flygfyr och undersökningen genomfördes av Claes Claesson. Vid det tillfället påträffades i hög 286 ett större, intakt lerkärl som innehöll brända ben och det rör sig förmodligen om en sekundärgrav i kanten av den större högen.

Vid undersökningarna inför byggandet av flygfyren undersöktes även grav 288 av Claes Claesson. Det rörde sig om en mindre oval hög cirka 10 × 5,5 meter och 0,3 meter hög. Vid undersökningen påträffades ett brandlager med kol, keramik och brända ben och delvis täckt av flata stenar. Under stenarna framkom sedan en skära, en krumkniv och en pryl, alla i järn. Föremålen har daterats till förromersk järnålder (Gustafsson 2000 s.35).

1964, i samband med att en väg skulle breddas, undersöktes tre högar vid vägen mot Rönas och på andra sidan landsvägen från gravfältet räknat; hög 236, 248 och 255. Det visade sig att de tre högarna innehöll långt fler gravar än vad man antagit inför fältarbetet. I de tre högarna kom tre stenkistor av ställda hållar och under högarna dessutom närmare trettio brandgropar. Fynden i gravarna visade att de anlagts under äldre järnålder och en av gravarna innehöll fynden av öns hittills enda undersökta vapengrav med en sköldbuckla och ett sköldhandtag (Ödeén 2020).

Resultat

I arkivmaterialet finns anteckningar som beskriver hög 211 före och under pågående undersökning. I dokumentationen finns flera tillagda notiser och anteckningar, men inga ritningar. Nedan följer en sammanfattning över tillgänglig dokumentation.

Grav 211 låg intill och öster om landsvägen som går i nord-sydlig riktning över ön (figur 2–3). Den västra delen av graven var skadad av vägarbete, i övrigt var den bevuxen med gräs. Högen var 3,4 × 2,2 meter i nord-sydlig riktning och 0,25 meter hög. Dessa

Figur 4–5. Ovan: Profil genom gravhögen mot diket. Foto från nordväst. Nedan: Graven nedrensad, den oskadade delen av kantkedjan återstår. Eventuellt är det rotvältan som framträder som en grop mot diket. Foto från nordväst.

mått stämmer relativt väl överens med de som finns upptagna på Claessons gravfältskarta från 1933. I den skadade delen mot väster och dess södra begränsning låg en $0,3 \times 0,2$ meter stor sten och i södra delen av anläggningen fanns en rund grop 0,2 meter i diameter och 0,07 meter djup. Fyllningen i den skadade delen av högen utgjordes av morän med småsten. Där kunde kol, brända ben och keramik ses.

Ett provisoriskt koordinatsystem upprättades. Sedan lades en profil i nord-sydlig riktning över högens mitt och utifrån denna en vinkelrät profil i öst-västlig riktning. Även i dikeskanten upprättades en profil (figur 4). Ytan mellan profilerna rensades fram för

hand. Tyvärr finns inga bevarade ritningar från undersökningen.

Redan i ytan påträffades enstaka brända ben och kol. I det yttliga lagret och vid sällning framkom också en gul glaspärla, F5 (figur 14). Dessutom påträffades strax under torven fynd såsom oidentifierade järnfragment F1–F2, en obränd djurtand F4 och ett bronshänge i tre delar F3. Delarna har varit separerade men under arbetet med denna rapport kunde de åter läggas i samma fyndask (figur 11).

Vid nedrensning av fyllningen i högen framkom enstaka brända ben och kol, både i de mer humösa lagren och i den mot botten mer rödaktiga, sterila sanden. De brända benen låg spridda utan någon egentlig koncentration, dock kom övervägande del av dem i den mer humösa fyllningen jämfört med de mer sandiga partierna.

Efter ytterligare rensning framträdde en begränsning av stenar (figur 5). Det något mörkare, humösa lagret, som innehöll flest brända ben, begränsades i söder av den sten som även var synlig i profilen mot diket (figur 4–5). I högens norra del var detta lagers begränsning svårare att följa ”mest pga det stora antalet grävande personer”. Även ett helt hänge påträffades, F10 ”i ett svart lager bakom en kantsten vid rivningen” (figur 10).

Det går i anteckningarna kring fynden också att utläsa mer om undersökningsresultaten:

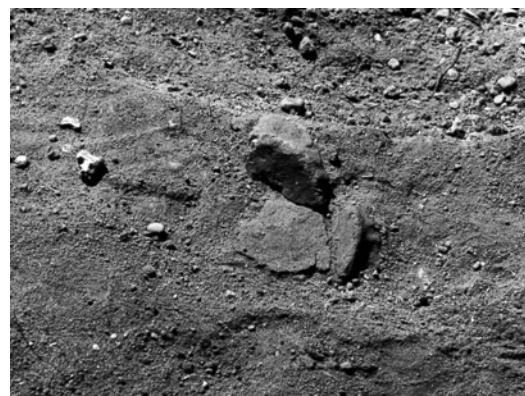
- Vid undersökningen av hög 211 hittades också två keramikkrärl, kruka A och B. Kruka A har förmodligen stått i ett brandlager. Kruka B stod i en grop och i denna grop insamlades också 3 dl brända ben och 8 dl träkol. Enligt dokumentationen låg gropen i södra delen av graven.
- ”Brända ben kom från graven 0,5 liter, från diket enstaka”.
- Det framgår inte om de brända ben eller den keramik som påträffades året innan när skadan upptäcktes, ingår i denna mängd.
- Det fanns också en rotvälta på platsen ur vilken brända ben och keramikskärvor plockades. Var den låg i graven har inte gått att utläsa. Det kan eventuellt vara den som ses på figur 5.

Fynd

Från undersökningen finns 19 poster registrerade (figur 8). Vissa av dessa innehåller ett blandat material.

En jämförelse har gjorts av fyndlistan och fynden som finns i magasinet på Jönköpings läns museum. De observationer som gjorts är antecknade i fyndtabellen, under ”kommentar”. Två delar av F3, ett bronshänge samt F4–F5 en tand och tre pärlor har varit separerade från övriga fynd, men kunde i samband med föreliggande rapportarbete ställas i lådan där övriga fynd fanns.

Några av fynden har inte gått att återfinna. Det rör sig framförallt om brända ben och kol (F13–15, F19) men också ett oidentifierat järnföremål (F9).

Figur 6-7. Ovan: Keramik F8. Nedan: Keramik F6. Båda tillhör kruka A, som påträffades i ett brandlager.

Fynd nr	Material	Sakord	Beskrivning efter tillgänglig dokumentation	Kommentar, JLM 2022-05-16
1	Järn	Oid	4 obestämbara järnfragment. 63, 23, 22 och 16 mm långa.	Hittades i det "kulturfärgade fyllnadslagret".
2	Järn	Oid	Obestämt järnfragment "nu i 2 delar". Längd 43 mm.	Hittades i det "kulturfärgade fyllnadslagret".
3	Brons	Hänge	Påträffat i tre delar. Runt, 25 mm i diam, 1-2 mm tjockt och försett med en imiterad rörformig upphängningsanordning. Ornerad på ena sidan. Upphängningsanordningen är 10 x 5 mm och försedd med två hål. Orneringen består av ett centrum med ett i en romb inneslutet kors. Från rombens hörn utgår en ranka med blomliknande figur centralt mot rombens svängda sidor. Utmed hängets kant en ram, 0,5 mm bred.	Hittades i det "kulturfärgade fyllnadslagret". Delarna har varit separerade och endast en del, den med upphängningsanordningen, har därför konserverats.
4	Tand	Tand	Obränd djurtand med rot.	Hittades i det "kulturfärgade fyllnadslagret".
5	Järn, lera, glas, bergskristall	Oid, keramik, och pärlor	Järn: Obestämbara järnfragment 37, 31, 27 och 20 mm långa. Järnbleck 23, 18 och 18 mm långa och 0,5 mm tjocka. Lera: Keramik från kruka A. Tre skärvor varav en mynningsdel och en bottendel. Pärlor: En röd glaspärla med runda inläggningar i gul glasfuss, 11 mm i diam och 9 mm bred. Koniskt hål 3-5 mm i diam. En gulaktig glaspärla 9 mm i diam och 3 mm bred. Hålet 2 mm i diam. 1/2 fragment av pärla i bergskristall, båda med rest av hål. Har troligen haft en rund form.	Fynden hittades i sället, övrig kontext anges ej. Fragmentet av pärlan i bergskristall är i två delar.
6	Lera	Keramik	Från kruka A. Botten och bukdelar. Tre skärvor, alla med passform. Godstjocklek botten 11 mm.	
7	Lera och järn	Keramik och oid	Keramiken från kruka A, bottendel. Har passform med F6. Obestämbart järnfragment 30 mm. Järnbleck 27 mm.	Hittades i "brandlagret".
8	Lera och järn	Keramik och oid	Keramik från kruka A, mynningsdel. Järnbleck 22 mm.	En skärva.
9	Järn	Oid	Sömliknande föremål, 39 mm.	Hittades i den "svagt kulturfärgade myllan". Återfanns ej bland fynden.
10	Brons	Hänge	Runt hänge i brons, 22 mm i diam. Försett med upphängningsögla 5 mm tjock, 3 mm bred och 6 mm hög, med hål 1 mm i diam. Relieferning med symmetriskt spiralmönster. Vid upphängningsanordningen syns rest av ram.	Hittades i "ett svart lager bakom en kantsten vid rivningen".
11	Järn	Oid	Två fyrsidiga bleck, 17 och 13 mm långa, 0,5 mm tjocka.	Hittades i "brandlagret".
12	Lera	Keramik	Keramiken från kruka B. Ca 2,5 dl.	Hittades i "en grop". Ca 100 skärvor varav 2 bottendelar.
13	-	-	Enligt dokumentation 3 dl brända ben och kol (bilaga 3).	Återfanns ej bland fynden.
14	-	-	Enligt dokumentation brända ben och kol (bilaga 3)	Återfanns ej bland fynden.
15	-	-	Enligt dokumentation brända ben och kol (bilaga 3)	Återfanns ej bland fynden.
16	Lera	Keramik	Enligt dokumentationen även kol (bilaga 3).	I rotvälta "A59". Ca 150 små skärvor.
17	Lera, järn och ben	Keramik, oid och brända ben	Enligt dokumentationen 2 järnfragment, 2 dl brända ben och även kol (bilaga 3).	Från vägdket. 3 keramikskärvor, mynningsdelar.
18	Lera	Keramik	Enligt dokumentationen 2 skärvor (bilaga 3).	Vid sällning, från vägdket
19	-	-	Enligt dokumentation brända ben och kol (bilaga 3)	Återfanns ej bland fynden.

Figur 8. Fyndtabell. Beskrivningen utifrån dokumentationen.

Bronshängena

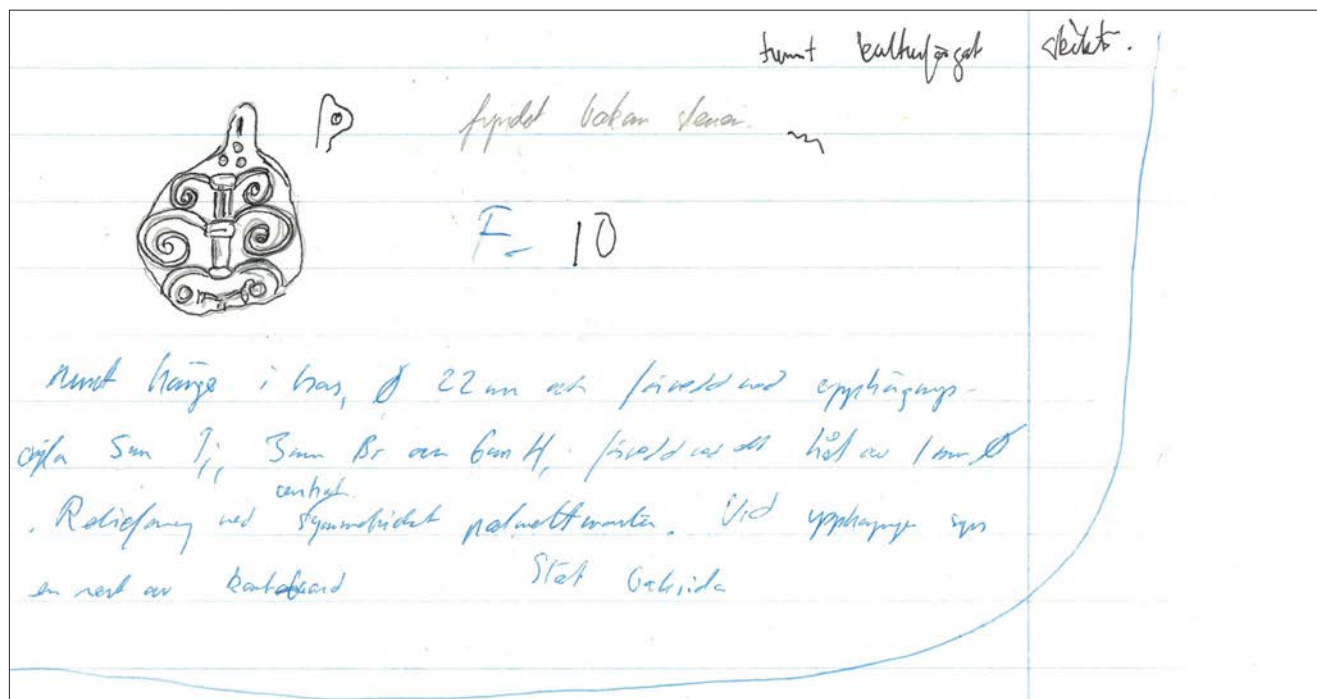
Det finns flera paralleller till det hela bronshänget, F10. I grav 967 på Birka, som var en flatmarksgrav och dessutom en kammargrav, låg en kvinna från vikingatid begravd (historiska.se/föremål nr 613725). Hon hade fått med sig ett hänge som är mycket likt det som påträffades i grav 211, på Visingsö. Hänget i graven på Birka var däremot förgyllt och både gravkonstruktionen och övriga fynd, varav flera förgyllda, vittnar om en person med hög status.

Ornamentiken på de båda hängena är dock i stort sett likadana; en växt med tre parställda, spiralformade rankor. Visingsöhänget har dock, strax under upphängningsanordningen, tre punkter som inte finns på Birkahänget (figur 9–10). Även i grav 119 på Birka

Figur 9. Till vänster: Bronshänget F10. Foto: Albin Hovlin.

Figur 10. Nedan: Tomtlunds skiss av hänget F10.

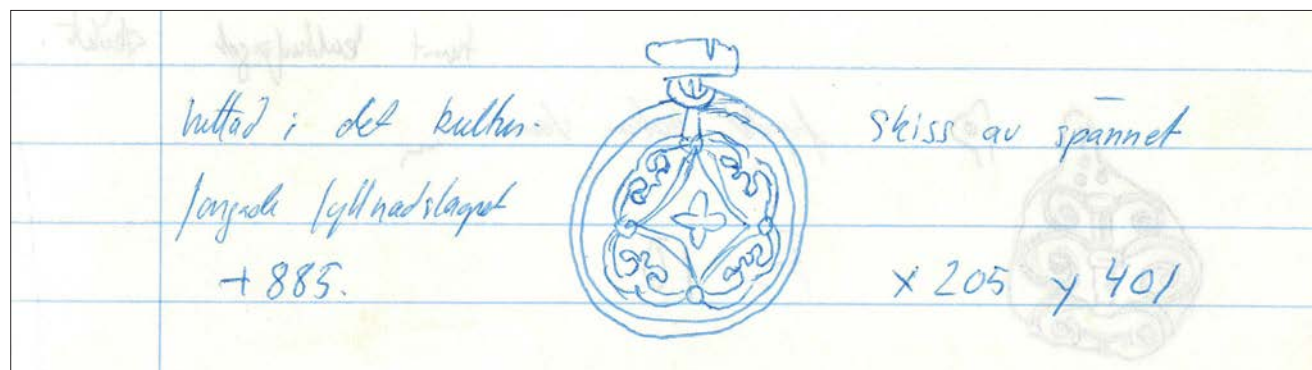
påträffades ett snarlikt hänge, där dock spiralformen skiljer sig något i jämförelse med det från Visingsö (historiska.se/föremål nr 451522). Även detta Birkahänge var förgyllt, men kom från en annan gravtyp, en avlång hög med brandlager, vilken inte heller hade de praktfynd som fanns i grav 967 (historiska.se). Enligt Greta Arwidssons publikation över gravinventarierna från Birka hör hänget till typen "Söderby" (Arwidsson 1986). Den benämningen härstammar från en undersökning i Söderby, Salems socken där också likartade hängen har påträffats (Bennett 1972). Det har även hittats ett förgyllt hänge av "Söderby-typ" i Uppåkra. Där beskrivs det som "örnerat i en europeisk växtornamentik" och i en stil som har rötterna i Västeuropa (Hårdh 2001). Till detta hänge (fynd nr U4363) finns också en parallell från Gnezdovo i Ryssland, men Birgitta Hårdh menar att det troligen tillverkades i en nordisk miljö i Ryssland av vikingar som tagit med sig ornamentiken västerifrån (Hårdh 2001).

Försök gjordes att finna eventuella paralleller även till det andra hänget, F3, från grav 211 på Södra gravfältet, dock utan resultat. Sökandet var dock en mindre insats inom de tidsramar som fanns.

Jämförelsen med paralleller till hänget i bland annat Birka hjälper oss därmed att datera grav 211 på Södra gravfältet till vikingatid.

Figur 11. Till höger: Det trasiga bronshänget F3. Här kan man se vilken dels om har konserverats och vilka som är okonserverade. Foto: Albin Hovlin.

Figur 12. Nedan: Tomtlunds skiss av hänget F3.

Figur 13-15. Ovan: Platsen som den såg ut 2021. Mot diket kan den skadade högen 217 ses (figur 3), bakom den är platsen där hög 211 låg. Foto från sydväst.

Till höger, ovan: Gul pärla, F5. Är 9 mm i diam. Foto: Albin Hovlin.

Till höger, nedan: Röd pärla med gula inläggningar, F5. Är 11 mm i diam. Foto: Albin Hovlin.

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr: -
Jönköpings läns museums dnr: 1974-538
Rapportansvarig: Anna Ödeén
Rapportgranskning: Mikael Nordström
Fältansvarig: Jan-Erik Tomtlund
Fältarbetstid: 1974-06-10–1974-06-19
Län: Jönköpings län
Kommun: Jönköpings kommun
Socken: Visingsö socken
Fastighetsbeteckning: Haga 1:1
Belägenhet: Ekonomiska kartans blad 64E
3fS
Koordinater: N: 6431268 E: 459641
Koordinatsystem: Sweref 99 TM
Höjdsystem: RH 2000
Undersökningsyta: Cirka 10 m²
Fornlämningsnummer: L1972:6515
Fornlämningstyp: Grav, hög
Tidsperiod: Yngre järnålder, vikingatid
Fynd nr: JM 43896:1–19

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Referenser

Arkiv

Historiska museet (SHM)

Dokumentation om undersökta gravar på Birka: <https://mis.historiska.se/mis/sok/birka>

Jönköpings läns museum (JLM)

Handlingar rörande undersökningen av grav 211 inom Södra gravfältet.

Riksantikvarieämbetet, Stockholm (RAÄ)

Kulturmiljöregistret, Forsök: <https://app.raa.se/open/fornsok/>

Kartmaterial

Jönköpings läns museum (JLM)

Karta över Södra gravfältet från 133. Upprättad av Claes Claesson.

Tryckta källor och litteratur

Arwidsson, Greta (red). 1986. *Birka II:3. Systematische Analysen der Gräberfunde*. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Stockholm.

Bennett, Agneta. 1972. *Gravfält och fynd från järnåldern. En kort översikt över 1970-71 års utgrävningar i Botkyrka*. Fornvännen. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Stockholm.

Berg, Wilhelm. 1885. *Visingsö jemte anteckningar om Visingsborgs grefskap*. Göteborg.

Borg, Jan och Ödeén, Anna. 2013. *Skärvestenshög på Visingsö. Rapport över arkeologisk undersökning av RAÄ 112:1, genomförd under sommarkurser i arkeologi för amatörer, Visingsö socken i Jönköpings kommun, Jönköpings län*. Jönköpings läns museum, arkeologisk rapport 2013:02. Jönköping.

Gustafsson, Agneta. 2000. Järnålderns begravda på Visingsö. *Visingsöartiklar, tolv artiklar om Visingsö från bronsålder till medeltid*. Jönköpings läns museum, rapport nr 42. Jönköping.

Hårdh, Birgitta (red). 2001. *Uppåkra. Centrum och sammanhang. Uppåkrastudier 3*. Acta Archaeologica Lundensia Series In 8° No. 34. 1972.

Kristensson, Anna. 2004. *Bronsålderboplats vid Stigbyskolan - arkeologisk förundersökning på fornlämning 149 inför byggnation inom fastigheten Stigby 6:1, Visingsö socken i Jönköpings kommun, Jönköpings län*. Jönköpings läns museum, arkeologisk rapport 2004:39. Jönköping.

Nordström, Mikael. 2000. Bronsåldersspår - en sammanställning av fynd och fornlämningar från bronsålderns Visingsö. *Visingsöartiklar, tolv artiklar om Visingsö från bronsålder till medeltid*. Jönköpings läns museum, rapport nr 42. Jönköping.

Sjöborg, Nils. Henric. 1830. *Samlingar för Nordens fornälskare*. Tredje Tomen. Stockholm.

Ödeén, Anna. 2020. *Undersökning inom del av Södra gravfältet. Arkeologisk undersökning av grav 255, 248 och 236 inom RAÄ-nr Visingsö 53 (L1972:6515) inför vägbreddning, Visingsö socken i Jönköpings kommun, Jönköpings län*. Jönköpings läns museum, arkeologisk rapport 2020:04. Jönköping.

Bilaga 1. Brev, ansökan om tillstånd till undersökning

536/74

Antikvarie M. Bekmose/BA

Riksantikvarieämbetet
Box 5405

114 84 STOCKHOLM

A211?

Fynd etc från A211

AG

Ang. tillstånd till undersökning och restaurering av gravhög
(nr 217) på fornlämnings nr 53, Visingsö socken, Småland.

Sedan flera år anordnas på Visingsö folkhögskola - Bråheskolan en tvåveckors sommarkurs i arkeologi. Deltagarna, som rekryteras från hela landet, brukar få såväl teoretisk som viss praktisk undervisning.

För årets kurs föreslår landsantikvarien, att en skadad gravhög på Södra gravfältet undersöks, anläggning nr 217 inom fornlämnings nr 53 i Visingsö socken. Anläggningen är belägen i en dikeskant och jord med brända ben har nyligen börjat rasa ned i diket. En undersökning bör därför göras för att tillvarata eventuella fynd, vilka annars riskerar att förstöras genom ytterligare nedrasningar. Undersökningen sker utan kostnad för Ämbetet och leds av kursledaren, Jan Tomtlund.

Med anledning härav anholder landsantikvarien om tillstånd till undersökning och borttagning av nämnda anläggning.

Jönköping den 24 april 1974

Gunnar Lindqvist
landsantikvarie

Bifogas: Studiemiljö Visingsö

Bilaga 2. Brev, anmälan skadad grav 1973

Rapport över tillvarataget ~~brandlagret~~ gravgods från Visingsö S gravfält.

20/6 1973 upptäckte en av deltagarna vid arkeologikursen vid Visingsö folkhögskola, Braheskolan, Lars Berntsson, ett brand-lager vid vägkanten invid S gravfältet. Vägkanten hade blivit avbanad och torvlagret det skyddande hade skafts bort. I den raskant som framkommit låg brandlagret ~~öppet~~ öppet, och kol, brända ben och en större ^{ett} mynningsbit till en lerkruka låg i ytan. synliga

Undertecknad kontaktades, och platsen besiktades tillsammans med Lars Berntsson och Kerstin Nilsson, som också var kursdeltagare.

På en 1.3 m L sträckning vid ~~väg~~ dikeskanten låg brandlagret helt öppet i en raskant som uppkommit, då en väghyvel tagit bort det skyddande torvhöljet. För att tillvarataga ytligt liggande fynd gjordes en smärre genomgrävning av det mest utsatta området. Två större mynningsfragment till en lerkruka ~~framkom~~, två obestämbara järnfragment, 2 dl kol och två dl brända ben tillvaratogs.

Bilaga 3. Fyndlista från 1974

Fyndförteckning

- F1 Järnfragment, 3 st
- F2 Järnfragment, 2 st
- F3
- F4 Tand enl. anteckn. saknas nu
- F5 Järnfragment, 6 st. Sällfynd
Krukskärvor, 3 st.
- F6 Krukskärvor, 4 st
- F7 Krukskärva
- F8 Krukskärva
Järnfragment
- F9 Järnspile
- F10
- F11 Järnfragment, 3 st
- F12 Krukskärvor
Kolbitar
- F13 Brända ben, ca 3 dl. F i grop under lerkärl B.
Kolprov Invid och under lerkärl B
Kolprov Området vid lerkärl B
- F14 Brända ben
- F15a-c Brända ben Plockade i rotvålta
- F16 Krukskärvor Plockade i rotvålta
Kolprov Kolkoncentration I

SKÄLMED

Visingsö sn

Södra gravfältet

A 211

fortsättning från föregående sid.

SMÅLAND

Visingsö sn

Södra gravfältet

A 211

Fyndförteckning

- Kolprov

F17 Krukskärfver F.i avbränd vägkant

Järnfragment, 2 st

Brända ben, ca 2 dl

Kolprov

F18 Krukskärfver, 2 st Sällfynd från vägdiike

F19 Brända ben Sällfynd från vägdiike

Kolbitar

Bilaga 4. Brev från Tomtlund till Jönköpings läns museum

Var fin m 166/74 av 1/2

Visingsö
Upsala den 1 jun 1974

Margareta

JÖNKÖPINGS LÄNS HEMBYGDSFÖRBUND
LÄNSMUSEET
Ink. d. 4/6 1974 Dnr. 166
LANDSANTIKVARIEN I JÖNKÖPINGS LÄN

Skriver här ett "i sista minuten-" brev för att diskutera (=föra ensidig monolog) de praktiska förberedelserna för arkeologikursen på Visingsö 10 - 19 juni.

- 1 Jag beräknar att komma till museet den 10 juni vid 8-taget för att låna grävningsutrustning och böcker till kursen samt för att hämta tillståndet.
- 2 Förra året fick jag låna en samling hållbara fornsaker för att ha som undervisningsmaterial. Jag vore glad om något liknande kunde ordnas även i år.
- 3 I programmet ingår en presentation av Riksantikvarieämbetet, läns museerna och de lokala hembygdsföreningarnas uppgifter. Du hade sagt att du kunde ta hand om detta, och det får du så gärna göra. Tidpunkt för detta undervisningsmoment kan vi ta när det passar dig bäst, kursprogrammet är som vanligt allt annat än fastlåst efter vissa bestämda tider och arbetsmoment.
- 4 På eftermiddagen den 19 juni så beräknar jag att komma och lämna tillbaka allt vad jag har lånat samt förhoppningsvis tillföra museets samlingar några helt nygrävda och vackra fynd.

Detta är allt vad jag för tillfället kan komma och tänka på. Får i efterhand hoppas att pingsten har varit trevlig och att vi kan träffas nästa måndag.

Hej.

Je Tomtlund

Jan-Erik Tomtlund

Bilaga 5. Kursprogram

Studiemiljö Visingsö

ARKEOLOGI
10 - 19 juni 1974

Visingsö folkhögskola - Braheskolan

KURSANORDNARE

Visingsö folkhögskola-Braheskolan i samarbete med läns museet i Jönköping och Samfundet för Hembygdsvård

DELTAGARE

Kursen är avsedd för personer som är allmänt intresserade av arkeologi och kulturminnesvård. Inga krav på förkunskaper.

SYFTE

Kursen avser att ge en orientering om svensk arkeologisk forskning och aktuell kulturminnesvård samt att ge deltagarna kunskap om grävningsmetodik och utgrävningsarbete. Kursen ingår som en del i ett mera långsiktigt kurs- och utgrävningsprogram, som skall genomföras på Visingsö i samverkan mellan Braheskolan och läns museet i Jönköping. Tidigare har kurser med likartad uppläggning anordnats vid Braheskolan 1970, 1971, 1972 och 1973.

KURSPROGRAM

Programmet kommer att upptaga följande huvudpunkter:

Teorikurs

- Arkeologins målsättning
- Genomgång av de förhistoriska perioderna, med föremål och anläggningar
- Dateringsmetoder och hjälpvetenskaper
- Medeltidsarkeologins funktion
- Presentation av Riksantikvarieämbetets, läns museernas och de lokala hembygdsföreningarnas uppgifter
- Redogörelse för akademisk utbildning inom Nordisk fornknäskap och Medeltidsarkeologi

Utgrävningsarbete

- Rundtur på Visingsö, studium av fornlämnningar och andra kulturminnen
- Utgrävningsteknik
- Utgrävning av mindre gravhög, rapportskrivning

- 2 -

Teoretisk undervisning och utgrävningsarbete löper parallellt under hela kurs tiden med i stort sett en tredjedel av kurs tiden ägnad åt teorikursen och två tredjedelar åt utgrävningsarbetet.

Vid kursens början kommer vidare grupparbetsuppgifter att presenteras och fastställas. Kursdeltagarna genomför sedan dessa uppgifter under kursens gång och redovisar dem under den senare delen av kursen. Som kursbok användes Mårten Stenberger: Sten, brons, järn. Kursdeltagare uppmanas att läsa denna bok före kursstarten!

KURSLEDARE

Fil kand Jan-Erik TOMTELUND, Uppsala. I övrigt medverkar föreläsare från Jönköpings läns museum. Kursen står under överinseende av landsantikvarie Gunnar LINDQVIST, Jönköping.

INKVARTERING, MÅLTIDER

Helinackordering i enkelrum i Braheskolans elevinternat. Frukost, middag, kaffe, kvällsmat.

Vid sidan av en mycket stimulerande studiemiljö - inte minst för arkeologistudier! - erbjuder Visingsö vid denna tid på året rika tillfällen till avkopplande friluftsliv. I skolans omedelbara närhet finns bl a simbad och idrottsanläggning.

KURSAVGIFT mm

Priset för kursen är 350 kr, vilket inkluderar helinackordering och visst kursmaterial. Undervisningen är kostnadsfri.

Kursen börjar måndagen den 10 juni kl 1300 (middag serveras kl 1200) och avslutas onsdagen den 19 juni kl 1600.

Antal kursdeltagare är begränsat till ca 20.

ANMÄLAN, UPPLYSNINGAR

Anmälan helst före 15 maj till Visingsö folkhögskola-Braheskolan
Visingsö
560 30 GRÄNNA tel 0390/402 38, 402 39

ANMÄLNINGSBLANKETT

Till Visingsö folkhögskola-Braheskolan
Visingsö, 560 30 GRÄNNA

Härmed anmäler jag mig till Braheskolans arkeologikurs 10 - 19 juni 1974

Fullständigt namn: _____

Född den: (Ange fullständigt personnummer) _____

Bostads och postadress: _____

Län: _____ Tel: _____

Yrke/nuv sysselsättning: _____

_____ den / 1974

Underskrift

En skadad grav upptäcktes på Södra gravfältet på Visingsö 1973. Året därpå undersöktes graven i samband med en arkeologikurs för amatörer som arrangerades av folkhögskolan Braheskolan på ön i samarbete med Jönköpings läns museum.

I graven låg en kantkedja och där fanns brandlager och en grop. Vid undersökningen fann man keramik, brända ben, järnfragment, pärlor och hängen i brons. Ett av hängena som har paralleller i bland annat Birka ger en datering av graven till vikingatid.

